

20

Opetusministeriö vastaa tulevaisuuden osaamis- ja luovuusperustasta

Yhteiskunnallinen toimintaympäristö on voimakkaassa murroksessa. Laajat yhteiskunnalliset muutokset edellyttävät opetusministeriöltä pitkälle yli hallituskausien menevää suuntaviivojen kartoittamista ja toiminnan uudelleen asemointia.

Opetusministeriön vahva osaaminen ja rooli osaamis- ja luovuusperustan vahvistamisessa nousee Suomen menestyksen ja hyvinvoinnin turvaamisen kannalta ensiarvoisen tärkeäksi. Opetusministeriön ydintehtävä on juuri tässä – opetusministeriö on osaamisen, osallistumisen ja luovuusperustan vahvistamisessa vahva vastuunkantaja sekä hallinnonalansa strateginen esikunta. Kokonaisvaltainen yhteinen tahtotila määrittää toiminnan suunnan ja päämäärän.

Opetusministeriö vahvistaa strategista otettaan ja uudistaa toimintatapojaan sekä toimialallaan että osana valtionhallintoa. Strategialla ja sen ohjelmilla edistetään ministeriön sisäistä yhteistyötä ja avoimuutta sekä kumppanuutta muiden toimijoiden kanssa.

Opetusministeriön tahtotila on selkeä. Opetusministeriön tehtävänä on varmistaa, että suomalainen yhteiskunta vaalii sivistyksen ihannetta. Suomi on osaamisen, osallistumisen ja luovuuden kärkimaa.

Harri Skog
Kansliapäällikkö

Miten vastaamme

Sivistyksen tulevaisuus

Keskeinen haaste:

Yhteiskunnan monimutkaistuminen ja eriytyminen haastaa suomalaisten perinteisesti vahvaa sitoutumista sivistyksen ihanteeseen ja sitä edustaviin instituutioihin. Sitoutuneisuus voi vähetä, jos sivistyspääoma ei toimi entiseen tapaan sosiaalisen nousun välineenä eikä se ole muuten yksilölle merkityksellinen.

Luovuus, osaaminen, osallistuminen ja innovatiivisuus ovat yhä tärkeämpiä tekijöitä yhteiskunnan kehityksessä. Tieto- ja taitovaatimukset tulevat yhä vaativammiksi. Yleissivistyksessä korostuvat tulevaisuudessa globaali- ja ympäristövas- tuu, ymmärrys kulttuurista ja siihen liittyvä osaaminen, arvot ja etiikka, elämänhal- lintataidot, yksilöiden terveys- ja hyvin- vointikäyttäytyminen, sosiaaliset taidot ja kommunikaatiovalmiudet, tietomassojen hallinta ja oppimisvalmiudet, medialukutai- to ja teknologinen osaaminen.

Päämäärä:

Opetusministeriö vastaa tulevaisuuden osaamis- ja luovuusperustasta ja pitää huolen siitä, että sivistyksen vetovoima säilyy tulevaisuudessa.

Sivistyksen voima -ohjelma

Sivistyksen voima -ohjelma vahvistaa yhteiskunnan luovuus- ja osaamisperustaa.

Ohjelmassa tarkastellaan sivistyksen voimaan kohdistuvia haasteita sekä arvioidaan ja etsitään keinoja osaamis- ja luovuusperustan kartuttamiseen. Ohjel- massa tarkastellaan vaihtoehtoisia tule- vaisuuden sivistyssidältöjä ja -rakenteita erilaisin analyysi- ja tunnistamismenete- lmin ja tehdään ehdotuksia tarvittaviksi muutoksiksi opetusministeriön toimialalla ja yhteiskunnassa.

Keskeisiä kehittämisalueita ovat esimerkiksi koulutuksen kehittäminen, luova kulttuurin tuottaminen ja käyttö, uusien oppimis-, opetus- ja toiminta- mallien kehittäminen, uusien luovuus- ja lahjakkuusreservien tunnistaminen, omaehtoisen toiminnan edistäminen sekä osaamista ja luovuutta edistävien vuorovaikutusverkostojen kehittäminen.

Elinkeinorakenteen ja työn muutos

Keskeinen haaste:

Globaalin talouden kehityksen ja meneil- lään olevan taantuman rakenteellisten vaikutusten johdosta Suomen on kilpai- lukyvyn säilyttämiseksi etsittävä uusia osaamisalueita. Samalla on vahvistettava myös niitä olemassaolevia osaamisalu- eita, jotka ovat tulevaisuudessa kilpailu- kyvyn ja hyvinvoinnin kannalta tärkeitä. Koulutuksen ja työelämän yhteys on keskeinen tekijä tulevaisuuden osaa- mistarpeisiin vastaamisessa. Haasteet osaavan ja motivoituneen työvoiman saatavuuden turvaamiseksi kasvavat työn uusien osaamisvaatimusten ja muuttuvan ikärakenteen vuoksi. Työhyvinvoinnin ja työssäjaksamisen merkitys kasvaa.

Päämäärä:

Opetusministeriö ennakoii ja tunnistaa elinkeino- ja ammattirakenteen muutok- set, vaikuttaa niihin sekä vastaa osaa- mistason parantamisesta ja osaavan työvoiman saatavuudesta.

Opetusministeriö vahvistaa tutki- mus-, innovaatio- ja luovuusympäristöjen kehittymistä ja erityisosaamista globaa- lissa taloudessa. Työllisyys on korkealla tasolla ja työtä ja yrittäjyyttä arvostetaan.

Kilpailukykyohjelma

Kilpailukykyohjelmassa tunnistetaan Suomen kilpailukykytekijät ja vaikutetaan tulevaisuuden toimiala- ja elinkeinora- kenteeseen sekä luodaan edellytyksiä kaikkien osallistumiselle työmarkkinoille.

Ohjelmassa tunnistetaan kan- santalouden uusia ylivoimatekijöitä ja osaamisalueita, uusia teknologioita ja palvelukonsepteja sekä edistetään niiden syntymistä. Tieto- ja viestintäteknologialla on edelleen keskeinen merkitys. Erityise- nä tavoitteena on etsiä sellaisia eri alojen rajapintoja, teknologioita ja yhdistelmiä, jotka voivat kehittyä Suomen uusiksi vah- vuuksiksi. Ohjelman tavoitteena on sekä ennakoida tulevaisuuden osaamistarpeita että vaikuttaa toimiala- ja elinkeinoraken- teeseen.

Ohjelman tehtävänä on myös arvioi- da koulutusta ja kulttuuria kaupallisena toimintana ja edistää niihin liittyviä toimia.

Alueellinen eriytyminen ja erilaistuminen

Keskeinen haaste:

Alueet eriytyvät ja erilaistuvat. Isot kau- punkialueet sekä kasvukeskukset lisää- vät kasvua myös lähialueilleen, metropo- lialue myös koko maalle. Maaseutualueet ovat vaarassa menettää elinvoimaisuut- taan. Elinkeinorakenteen alueellisia vahvuuksia voidaan tukea osaamisen ja kulttuurin keinoin.

Päämäärä:

Suomi on elinvoimainen ja kehittyvä. Opetusministeriö tukee toimillaan alu- eiden profiloitumista ja vahvojen alueel- listen osaamis- ja luovuusympäristöjen sekä kansainvälisesti kilpailukykyisen metropolialueen kehittymistä. Opetus-

muutosilmiöiden haasteisiin? – strategiap

Perusta ja ohjelmat

ministeriö rikastuttaa ihmisten elämänlaatua ja mahdollisuuksia virikkeelliseen, osallistumista vahvistavaan ja elämyksiä tuottavaan elinympäristöön. Opetusministeriö on vahva ja aktiivinen alueellisten toimijoiden kumppani.

Menestyvät alueet ja elinympäristöt -ohjelma

Menestyvät alueet ja elinympäristöt -ohjelmassa luodaan uusia tapoja tuottaa ja järjestää opetusministeriön toimialan palveluita siten, että ne tukevat laadukkaiden elinympäristöjen kehittämistä.

Ohjelmassa tunnistetaan alueiden elinvoima- ja riskitekijät, joiden pohjalta rakennetaan alueiden koulutus- ja kulttuuritoimintaa tukevat ohjausmekanismit ja kumppanuusmallit. Alueiden kehittämistä tuetaan niiden innovatiopotentiaalinsa löytämistä ja hyödyntämistä.

Ohjelman sisällä kehitetään toimialan valtakunnallista ja alueellista ohjausta tavoitteena alueiden elinvoimaisuuden parantaminen, työelämän tarpeisiin vastaaminen ja toiminnan tehokkuus.

Yhteiskunnan jakautuminen, monikulttuurisuus ja uusi yhteisöllisyys

Keskeinen haaste:

Yhteiskunnan monimutkaistuessa ja hajautuessa erilaisiin osa- ja alakulttuurireihin ihmiset etsivät sellaista uutta yhteisöllisyyttä, joka antaa elämälle merkitystä ja luo sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Osa uusista yhteisöistä syntyy tietoverkkoihin virtuaaliyhteisöiksi ja perinteisen institutionaalisen toiminnan ulottumattomiin. Uudet yhteisöt vahvistavat kansalaisyhteiskuntaa, mutta ne myös haastavat yhteiskunnan eri toimijoita ja instituutioita

kehittämään ja monipuolistamaan toimintaansa. Myös kansainvälinen liikkuvuus ja maahanmuuton huomattava lisääntyminen sekä uudet verkostoitumisen muodot tekevät suomalaisen yhteiskunnan aiempaa monimuotoisemmaksi.

Yhteiskunnan moninaistumiseen liittyy myös ongelmia. Yhteiskunnallinen jakautuminen ja eriarvoisuus, huono-osaisuus, pahoinvointi, koulukiusaaminen ja yksinäisyys lisääntyvät. Kaikki ryhmät eivät pysy kehityksessä samalla tavalla mukana, eivätkä vahvista jäsentensä kykyä vaikuttaa aktiivisesti yhteiskunnassa. Yhdessä taloudellisen ja sosiaalisen huono-osaisuuden kanssa tämä lisää syrjäytymistä ja pahoinvointia. Erityisenä haasteena on syrjäytymisen siirtyminen sukupolvelta toiselle sekä lasten ja nuorten asema tässä kehityksessä. Varhaislapsuudessa syntyneet ongelmat siirtyvät myös kouluun.

Moninaistuminen suunnataan aktiivisesti ja kokonaisvaltaisesti suomalaisen yhteiskunnan voimavaraksi ja vahvuudeksi.

Päämäärä:

Opetusministeriö on kansalaisyhteiskunnan asiantuntijaministeriö. Opetusministeriö tunnistaa muuttuvat yhteisöllisyyden muodot, vahvistaa lähiyhteisöjen toimintaedellytyksiä ja uudistaa toimintatapojaan niiden mukaisesti. Opetusministeriö vahvistaa toimialansa uudistumiskykyä ja tukee kansalaisyhteiskuntaa.

Kansainvälinen liikkuvuus ja monikulttuurisuus vahvistavat ja rikastavat osaamista ja luovuutta Suomessa. Maahanmuuttajat ovat aktiivisia toimijoita yhteiskunnassa. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutustaso ja harrastusaktiiviteetit ovat kantaväestön tasolla. Opetusministeriö edesauttaa monikult-

tuuristen, suvaitsevien ja kannustavien yhteisöjen toimintaa.

Kansalaisilla on tasa-arvoiset mahdollisuudet yksilölliseen kehittymiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen. Opetusministeriö ehkäisee syrjäytymistä ja syrjäytymisen periytymistä, painopisteenä ovat lapset ja nuoret. Turvalliset koulu- ja harrastusyhteisöt ja mahdollisuus toteuttaa itseään ovat jokaisen lapsen ja nuoren oikeus.

Osallisuus ja yhteisöllisyys -ohjelma

Osallisuus ja yhteisöllisyys -ohjelman keskeisenä tehtävänä on selvittää yhteiskunnan moninaistumisen ja erityisesti uuden yhteisöllisyyden vaikutukset opetusministeriön hallinnonalan toimintaan ja ohjaukseen ja kehittää toimintaa ja toimintatapoja vastaamaan tästä kehityksestä nouseviin haasteisiin. Tehtävänä on myös vahvistaa institutionaalisia osallistumisen mahdollisuuksia sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä. Yhteisöllisyyttä ja osallisuutta vahvistavat toimenpiteet kohdennetaan koko väestöön.

Ohjelman keinoin edistetään monikulttuurisuutta. Erityisenä sisältönä on kulttuuri- ja kielivähemmistöjen koulutustason ja harrastusaktiivisuuden nostaminen kantaväestön tasolle.

Periytyvän syrjäytymisen ehkäisemiseksi kehitetään koulutuksen ja harrastustoiminnan uusia toimintamutkaisuuksia, joilla mahdollistetaan "uusia alkua" ja elämänpolkuja. Lisäksi vähennetään koulutuksen keskeyttämistä ja ehkäistään lasten ja nuorten syrjäytymistä verkostoperiaatteella.

Miksi tarvitsemme strategisen perustan?

Laajat yhteiskunnalliset muutostrendit ja haasteet edellyttävät opetusministeriöltä pitkän aikavälin suuntaviivojen kartoittamista ja toiminnan kehittämistä.

Keskeiset perusteet strategia-työn käynnistämiseksi:

- Muutosilmiöt, joihin opetusministeriön tulee erityisesti varautua ovat sivistyksen vetovoiman säilyminen, elinkeinorakenteen ja työn muutos, alueellinen eriytyminen ja erilaistuminen, uusi yhteisöllisyys ja toimiminen ohi instituutioiden, maahanmuuton ja monikulttuurisuuden lisääntyminen sekä yhteiskunnan jakautuminen ja eriarvoisuus.
- Lisäksi koko yhteiskuntaa koskevat muutosilmiöt ovat mm. globaali talous, kestävä kehitys ja ilmasto- muutokseen liittyvät kysymykset, tieteen ja teknologian kehitys, väestön ikärakenteen kehitys, yhteiskunnan

sosiaalinen ja kulttuurinen muutos, talouden rakenteet ja suhdanteet sekä yhteiskunnan ja hallinnon tulevat rakenteet.

- Valtionhallinnon konserniajattelun ja kokonaisedun vahvistaminen.
- Julkisen hallinnon muutokset, kuten aluehallinnon uudistaminen, kunta- ja palvelurakennemuutos, tuottavuusohjelma ja alueellistaminen.
- Hallinnonalan omat laajat uudistushankkeet kuten yliopistouudistus ja korkeakoulujen rakennemuutos, aikuiskoulutuksen kokonaisuudistus sekä koulutuksen ja tieteen, kulttuuripolitiikan, lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä liikuntapolitiikan strategiset hankkeet.

Toimintaympäristön muutokset ovat kaikilla tasoilla voimakkaita ja vaikeasti ennakoitavia, ja niihin vastaaminen edellyttää opetusministeriöltä vahvaa strategista otetta ja kokonais-

valtaista yhteistä tahtotilaa sekä ministeriön sisäisten toimintatapojen uudistamista. Toimintojen pirstaleisuutta vähennetään ja luodaan vahvoja kokonaisuuksia. Strategia tukee osaltaan opetusministeriön kehittämisohjelman tavoitteiden saavuttamista organisaation ja yhteistyön lisäämiseksi sekä toimintatapojen kehittämiseksi.

Yhteiskunnan osaamis- ja luovusperustan vahvistaminen nousee Suomen menestyksen ja hyvinvoinnin turvaamisen kannalta ensiarvoisen tärkeäksi. Opetusministeriöllä on tässä vahva osaaminen ja keskeinen rooli. Opetusministeriö on osaamisen, osallistumisen ja luovusperustan vahvistamisessa vahva vastuunkantaja sekä hallinnonalansa strateginen esikunta. Tätä tehtävää opetusministeriö toteuttaa sivistyksen ihanteeseen nojaten.

Mistä otamme vastuun?

Toiminta-ajatus: Opetusministeriö vastaa tulevaisuuden osaamis- ja luovusperustasta.

Sivistyksen toimialat – koulutus, tiede, kulttuuri, liikunta ja nuorisotyö – muodostavat keskeisen vastuualueen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Osaaminen edellyttää tietojen ja taitojen oppimista ja soveltamista. Luovus yhteisöjen ja yksilöiden voimavarana tekee mahdolliseksi uusien

ajattelu- ja toimintatapojen oivaltamisen ja itsensä toteuttamisen. Yhteisöihin kuuluminen, osallistuminen ja aktiivinen vaikuttaminen yhteiskunnassa vahvistavat osaamis- ja luovusperustaa.

Tahtotila 2020: Suomi on osaamisen, osallistumisen ja luovuuden kärkimaa.

Vahva osaamis-, luovus- ja osallisuusperusta ja siihen liittyvien voimavarojen vahvistaminen on Suomen menestyksen tae. Osaamisen, luovuuden ja osallisuuden merkitys kasvaa globaalissa toimintaympäristössä. Suomi on niiden kehittämisessä kansainvälisesti esimerkillinen ja kehityksen kärjessä.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikkaan kohdistuvien muutosilmioiden pohjalta on muodostettu opetusministeriön strategiset päämäärät.

Niiden toimeenpanon tueksi kootaan neljä ohjelmaa, joissa yhdistetään opetusministeriön asiantuntemus, tulevaisuuden haasteiden tunnistaminen sekä uusien keinojen ja toimintatapojen kehittäminen.

Ohjelmien väliset yhteydet ovat kiinteät ja osin päällekkäiset, mikä edellyttää tiivistä yhteistyötä ohjelmien välillä.

Opetusministeriön julkaisuja 2009:47

Julkaisu on saatavissa osoitteesta: www.minedu.fi

ISBN: 978-952-485-782-6 (painettu) | ISBN: 978-952-485-783-3 (PDF)

ISSN: 1458-8110 (Painettu) | ISSN: 1797-9501 (Verkkajulkaisu)